

- Ilyen például a nyitvatartási idő. A legtöbb nagy könyvkereskedés reggel 9 órától este 11 óráig tart nyitva, beleértve a szombatot és a vasárnapot is. Az átlagos könyvtár 63 órát tart nyitva hetente. Szombaton korlátozott óraszámban működik, vasárnap pedig egyáltalán nincs nyitva, pedig sokan szívesen használnák.
- Hiányoznak a könyvtárakban azok a közösségi programok, amelyek igen népszerűek a könyvkereskedésekben.
- Sokkal több pénz állna rendelkezésre, mert kisebbek a fizetések, és hosszabb a nyilvános szolgálat ideje. A 30%-os megtakarításból több könyvet lehetne vásárolni, kiegészítő programokat lehetne szervezni, új számítógépeket lehetne vásárolni.

Milyen negatív következménnyel járna ez a változás?

- Nem lenne katalogizálva a gyűjtemény. Nem volna OPAC, és hiányozna a bibliográfiai ellenőrzés minden szabványos eleme. A könyvek téma szerint lennének csoportosítva a leltári ellenőrző rendszernek megfelelően, amely a könyvkereskedésekkel, a kiadókkal és nagykereskedésekkel teremt elektronikus kapcsolatot.
- Nem lenne tájékoztató szolgálat. Illetve lenne, de olyan, mint amit egy könyvkereskedésben várnak el. A jó könyvkereskedő büszke könyv-

és irodalomismeretére, tehát a könyvtárlátogatók sok segítséget kapnának ezen a téren. Más speciális kérdésekre ugyan nem tudnának válaszolni, de sok látogató észre sem venné a különbséget. A National Center for Education adatai szerint a könyvtárak minden tájékoztatói probléma megoldásához több mint hat forrásmunkát használnak fel; a látogatók 69%-a egyáltalán nem veszi igénybe a tájékoztatást.

Nincs akadálya annak, hogy egy közösség a könyvtárát úgy működtesse, mint egy nagy könyvkereskedést, kényelmes nyitvatartási idővel és környezettel, barátságos stábbal, és az eddiginél kisebb költségekkel, korlátozott tájékoztató szolgálattal, és kevésbé költséges feldolgozással. Természetesen ez csak üres spekuláció. A könyvtárak most a jelenlegi állapot fenntartásához szükséges költségek fedezetét kérik – közvetve vagy közvetlenül – használóiktól. Nem tudhatjuk viszont, hogy a használók akkor is készek lennének-e ezt állni, ha ismernék az alternatívát.

/COFFMAN, S.: What if you ran your library like a bookstore? = American Libraries, 29. köt. 3. sz. 1998. p. 40–46./

(Klein Ágnes)

Az elektronikus folyóiratok működtetésének és forgalmazásának kihívásai: a forgalmazó szempontjai

Az elektronikus folyóiratok eléréséhez számos szervezet együttműködésére van szükség, amelyeket a szakma tolvajnyelvén „aggregátoroknak” neveznek (ilyenek például a forgalmazók, a könyvtári társulások és konzorciumok, a másodlagos kiadók, az automatizált könyvtári rendszerek). Ezek általában több kiadványhoz biztosítanak hozzáférést. A szerződések azonban a kiadók és a könyvtárak között kötődnek, és az aggregátorok csak segíthetik a megegyezés létrejöttét. A forgalmazók kiemelkedő helyet foglalnak el ebben az intézményhálózatban: náluk válik lehetővé a nyomtatott és az elektronikus folyóiratok előfizetése, a reklamálas, és pontos használati statisztikákkal is támogatják a folyóiratok kiválasztását. Az elektronikus folyóiratok a nyomtatott forma mellett vagy helyett, teljes egészükben vagy részletenként, online vagy e-mail mellékletként szolgáltatathatók. Ez utóbbi különösen akkor célszerű, ha terjedelmesebb dokumentumról van szó, vagy lassú az Internet-kapcsolat.

A hozzáférés kapcsán tisztában kell lenni a használók igényeivel. Lehetőleg konzisztens keresőrendszerekre és böngészőkre van szükség, amelyek a forrásokat – kiadójuktól függetlenül – együtt képesek kezelni. A Z39.50-es protokoll előrelépést jelent, bár nagyobb munkabefektetést igényel az adatbázis előállítótól.

Az elektronikus dokumentumok hozzáféréseinek fontos ismerete a jogosultság megállapítása, ami történhet IP címmel (nagyobb használói kör számára), használói név-jelszó kombinációval vagy menüs megoldással. A rendszer biztonságára a rendszergazda ügyel, de hasznos tanácsokat adhatnak az aggregátorok: speciális használatvizsgálatokat készíthetnek, URL-kapcsolatokat tarthatnak fenn. A jogosulatlan használat kiszűrésében a könyvtári szervezeteknek is lehet szerepük.

Az elektronikus folyóiratok előállítása és forgalmazása bonyolult intézményhálózat feladata. A kiadók a tartalomért felelősek, és bár gyakran maguk biztosítják a hozzáférést a dokumentumokhoz,

egyre többször fordulnak aggregátorokhoz, mert a könyvtárak jobban szeretnek forgalmazókon keresztül előfizetni több kiadványra, mint közvetlenül a kiadóknál. A számítástechnikai szolgálat biztosítja a keresőgépeket, a hardvert és a rendszer üzemeltetését. A könyvtári munkatársak tanácsokat adhatnak az aggregátoroknak a szolgáltatások továbbítását érintő használói igényekről, és egyre gyakoribb, hogy hozzáértésüket igénybe is veszik. A használati szerződést a kiadó és a könyvtár köti meg. Az aggregátorok szerepe ebben a közvetítés, illetve a szélesebb körben használható szerződés megfogalmazása, kidolgozása lehet.

A könyvtárak számára az elektronikus folyóiratok archiválása az egyik legfontosabb kérdés. Kinek a feladata lesz ez, ki viseli a költségeit, ki tartja karban az adatokat, és ki biztosítja a hozzáférést? Ez is csak a kiadó–aggregátor–könyvtár háromszögben oldható meg. A könyvtáraknak mindenestre nem szabad lemondaniuk a nyomtatott változatról, amíg az archiválás nem megoldott, és nem becsülték meg a tárolás és kezelés költségeit a kétféle formátumban. A forgalmazók számára az elektronikus folyóiratokhoz való hozzáférés biztosítása – a rendszerfejlesztés, a letöltéssel és indexeléssel kapcsolatos jogok megszerzése, a szerverek és a távközlési csatornák kiépítése – eleinte nagyobb befektetést igényel, amely azonban hosszú távon megtérül.

Új és még nem minden kiadó által elfogadott eljárás, hogy a folyóiratokból egyes cikkeket is meg lehet vásárolni. Az is terjedőben van, hogy a használó a bibliográfiai információ keresése után a forgalmazónál azonnal – a kiadóval kötendő hagyományos megállapodást és számlázást mellőzve – előfizeti a folyóiratot, és megkapja a kért cikkeket. Az árkalkulációnak is számos változata működik. Egyes kiadók ingyen, mások 10–100%-os felárért szolgáltatják folyóirataik elektronikus változatát. Az online elérésért is számolhatnak fel díjat, és mindezeket figyelembe kell venni a könyvtár költségvetésének összeállításakor. Mivel a nagy mennyiségű használatot általában kedvezményekkel támogatják, egyre gyakoribb, hogy könyvtári konzorciumok fizetik elő az elektronikus terméket.

Összefoglalva: a forgalmazó legfőbb törekvése az elektronikus dokumentumok hozzáférhetővé tétele mindenki számára, bárhonnét, a legkülönbözőbb eszközökkel. Ennek megvalósításához a kiadók, a terjesztők és a könyvtárak közötti együttműködés elengedhetetlenül fontos.

/McKAY, S. C.: Partnering in a changing medium: The challenges of managing and delivering e-journals: The subscription agent's point of view. = Library Acquisition: Practice & Theory, 22. köt. 1. sz. 1998. p. 23–27./

(Orbán Éva)

Internetes levelezőcsoportok a könyvtárközi kölcsönzésről és a dokumentumszolgáltatásról

Szinte minden Internet-hozzáféréssel rendelkező könyvtárközi kölcsönzési szolgálat munkatársai jártnak egy-két olyan elektronikus levelezési listát, amely a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás (ILLDS) témakörével foglalkozik. Az elektronikus levelezőcsoportok sokkal hatékonyabbak az egyszerű hirdetőtábláknál, egy-egy levélíró sok mindenkitől kaphat választ, hozzászólást, és néha egy látszólag ártatlan megjegyzés is széles körű, az egész közösségre serkentően ható eszmecserét kavargat.

A listák először is jól használhatók nehezen megszerezhető dokumentumok felhajtására. Az ILL-en vagy a LIS-ILL-en mindennaposak az „égetően szükségünk lenne egy másolatra, de minden szokásos forrással kudarcot vallottunk” típusú levelek. Az ilyen informális forrásmegosztás nagyon hatékonyan bizonyulhat, különösen, ha a kérés a „bármennyit hajlandók vagyunk fizetni a gyors kézbesítésért” megjegyzéssel zárul. Valamiféle közösségi szellem bizonyítékát láthatjuk ab-

ban, hogy a mindig túlterhelt könyvtárközisek veszik a fáradságot az ilyen extra kérések teljesítésére, kivált ha meggondoljuk, mennyivel egyszerűbb volna lenyomni a „delete” billentyűt. Mindazonáltal ajánlatos az ilyen levelek „subject” rovatában jelezni: könyvtárközi kérésről van szó, hogy azoknak, akik nem tudnak vagy nem akarnak ilyesmivel foglalkozni, ne kelljen megnyitniuk a levelet. (Voltak javaslatok arra, hogy szülessen csak ilyen kérésekkel foglalkozó lista, de kiderült, hogy egy ilyen „túl nagy nyomást gyakorolna” a könyvtárosokra, és csak nagyon kevesen iratkoznának fel rá.)

Még alapvetőbbek az egyes intézmények, szervezetek, könyvtárközi kölcsönzési részlegek, dokumentumküldő szolgáltatók címe, faxszáma után érdeklődő levelek – mindig akadnak néhányan, akik megadják a kért információt. Lehet, hogy vannak kevésbé lelkiismeretes könyvtárközisek, akik hajlamosak a levelezőcsoportra hagyatkozni, és másokra hátrítani – mondjuk – egy